

DİNDARLIK VE TOPLUMSAL CİNSİYET AYRIMCILIĞI¹

Zafer Cirhinlioğlu²

Ayşe Çağrı Zengin³

Özet

Bu çalışmada, bireylerin dinî yönelimlerinin türü ile cinsiyetçilik tutumları arasındaki ilişki, Sivas ilinden seçilmiş 600 kişilik örneklem grubu üzerinden incelenmiştir. Çalışmanın ölçme araçlarını, kişisel bilgi formuna ek olarak, Dinî Yönelim Ölçeği ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği oluşturmuştur. Dinî yönelim türü ile toplumsal cinsiyet algıları arasındaki ilişki ve farklılıkların betimlenmesi için, korelasyon analizi yapılmıştır. Sonuç olarak içsel ve dışsal dindarlık ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutumlar arasında negatif ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Din, dindarlık, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, cinsiyetçilik.*

Din ve özellikle İslam söz konusu olduğunda, kadın konusu her zaman önemli bir başlık olmuştur. Müslüman toplumlar özelinde gelişmenin ya da geri kalmışlığın ölçüsü kadınlar olarak algılanmış, gelişme yanlıları da gelişme karşıtları da argümanlarını kadın üzerinden kurmayı seçmişlerdir. Sadece bu durum bile dindarlık ve kadına yönelik ayrımcılık arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu ilişkinin dinden mi yoksa din dışı alanlardan mı kaynaklandığı tartışmalı olsa da Müslüman toplumlarda kadına yönelik ayrımcı ya da eşitlikçi söylemlerin kendilerini din ile meşrulaştırmaları, dindarlığın -ister özü ister erkek egemen yorumları sebebiyle olsun- kadın sorununun merkezinde olduğunu düşündürmektedir.

¹ Bu bildiri, CÜ Sosyoloji Bölümünde Prof. Dr. Zafer Cirhinlioğlu danışmanlığında yürütülen doktora tez çalışmasının nicel verilerine dayanmaktadır.

² Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, cirhin@cumhuriyet.edu.tr

³ Arş. Gör., Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, acagrici@cumhuriyet.edu.tr

1. Dinî Yönelimler ve Cinsiyet-Toplumsal Cinsiyet İkiliği

Dinlerin model olarak sunduğu kadın-erkek rolleri, mevcut toplumsal yapıdan ve o yapı içindeki çeşitli dinamiklerden etkilenmekte, bu etkileşimin niteliği doğrultusunda sürekli olarak yeniden biçimlenmektedir. Bu yüzden, dinî inançlara sahip bireylerin toplumsal cinsiyete ilişkin tutum geliştirmeleri hem mensubu oldukları dinden hem de o dinin ortaya çıkışından itibaren ilişki halinde olduğu toplumsal yapının özelliklerinden etkilenmektedir. Bu etkileşimler neticesinde bireyler içsel, samimi, amaçsal ya da dışsal, çıkar temelli ve araçsal dindarlık biçimlerine yönelebilmektedirler.

Dindarlık, kutsalın ya da onun özel bir formu olan belli bir dinin özel bir zamanda ve şartta belli bir kişi, grup veya toplum tarafından yaşanmasını ifade etmektedir (Günay, 2006, s. 22). Dolayısıyla dindarlık, sosyal dünyanın karmaşıklığı sonucu ortaya çıkan anlam problemiyle baş etmenin de bir yoludur (Geertz, 1973). Delaney de (2017) dindarlığın din dışı görünen gündelik yaşam ve kültürel alanları da kapsadığını belirtmiştir. Yalnızca sosyal bilimler alanında değil, teolojik yazında da “Müslümanın dine yüklediği değer ile dünyaya yüklediği değer... arasında kesin bir ayrılıktan ziyade iç içelikten” söz edilmiştir (Çağrı, 2011, s. 6). Bu tanımlara göre dindarlığın teolojik boyutunda statik bir karakter olsa da sosyal boyutunda o aslında son derece dinamik bir olgudur. Allport’un da belirttiği gibi (1950: 9), din ilk bakışta son derece basit ve sade görünse de gerçekte çok bileşenlidir. Bu bileşenlerin çeşitli şekillerde dinî algıya eklemlenmesi, yaşanan dindarlıkları da farklılaştırmaktadır.

Allport, ayrımcılığın düşünsel temeli olan önyargının din ile bağlantısından bahsederken, dinin önyargıyı hem destekleyen hem de önyargıya engel olabilen potansiyeline vurgu yapmaktadır. Buradan hareketle Allport, dinin birbirine karşıt bu çift işlevselliğini iç güdümlü ve dış güdümlü dinî yönelimler ile açıklamıştır. (Aktaran: Sezen, 2010: 135). Dinin bazı anlama, yorumlama ve yaşama biçimleri, sosyal eşitsizliğin çeşitli boyutlarını, özellikle de cinsiyet ayrımcılığını destekleyebilmektedir. Zaten çoğu din, ortaya çıktığı toplumsal düzenin ve felsefî mirasın da bir yansıması olarak ataerkildir. Böylece kadınların erkeklere itaat etmeye teşvik edildiği bir dinî-kültürel yapı ortaya çıkabilmektedir. Cirhinlioğlu (2010: 1368), dindarlar arasında sadece küçük bir azınlığın

hoşgörü, tolerans, sevgi gibi değerleri benimsediği; geri kalanlarının ise ayrımcılığı besleyen düşünce yapılarına sahip olduğu üzerinde durmaktadır. Başka bir ifadeyle, ayrımcılığı besleyen düşünceler çerçevesinde gelişen dindarlık, tahammülsüzlüğü ve kapalı bir zihinsel yapıyı üreterek, cinsiyetçi tutum ve davranışları besleyebilmektedir. Zira Allport'a göre (1967), dışsal yönelimli dindarlık araçsal ve görece içerikten bağımsız, şekilci; başka bir ifadeyle kalbî değil, pragmatist bir dindarlık biçimidir. Bu yüzden bir kişinin dışsal dindar olabilmesi için, din onun hayatının hemen her alanında ihtiyacı olan şeyleri sağlıyor olmalıdır. Böylesi bir dindar da kendisini diğerlerinden ayıran karışıklık ve uzlaşmazlığı korumak suretiyle, dindarlık vasıtasıyla sağladığı kazançlarını sürdürme eğilimindedir.

Dindarlığın içsel ve dışsal yönleri ile diğer toplumsal fenomenler arası ilişkiler, cinsiyete ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılayışları da farklılaştırmaktadır. Özellikle Foucault (2015) ve Butler (2010), biyolojik cinsiyet “gerçeğinin” de kültürel ve toplumsal kurgulardan bağımsız düşünülemediğini, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki ayrımın da sorunlu olduğunu belirtmişlerdir. Bu ayrıma dayanak oluşturan öğelerden biri de dinî kabullerdir. Foucault'ya göre (2003, s. 49) iktidar, bastırmakla ve engellemekle yetinmez; iktidarın etkisinden en azade hissedilen alanlara nüfuz eder ve böylece, cinsiyetin doğal bir hakikat olduğu düşüncesini yaratır. Butler'a göre (2010, s. 50-51), “cinsiyetin veya toplumsal cinsiyetin nasıl, hangi yollarla verildiğini sormadan ‘verili’ bir cinsiyetten ya da...toplumsal cinsiyetten” bahsetmek anlamsızdır. Din ise cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin içselleştirilmesine, “verilmesine” yarayan araçlardandır. Din ve cinsiyet arasındaki ilişkiye böyle bir perspektiften bakmak, cinsiyetin de hiçbir sabit kategoriye, başka bir ifadeyle yaratılışa dayanmadığını vurgulamaktadır. Dinî inançlarda da oldukça yaygın olan heteronormatif kabul, bütün bir sosyo-kültürel yapının bu varsayımına göre dizayn edilmesini getirmektedir (Firestone, 1993). Kadın ve erkeği bir cinsiyet kategorisine sabitleyen farklılıkların, kendilerinin dışında bir güç tarafından belirlendiği ve bunların aşılamayacağı yönündeki dinî düşünce de cinsiyet eşitliğinin imkânsızlığına vurgu yapar. Hal böyle olunca, kadın ve erkek cinsiyetleri eşit olamazlar; en iyi ihtimalle birbirlerini tamamlayarak, yaradılış ilkesi çerçevesinde toplumsal düzenin devamına da hizmet etmiş olurlar.

Dinin tanımladığı kadın ve erkek rollerinin yanında, bireylerin dinî inançlarını her durumda bir rehber edinmeleri ya da yalnızca bazı çıkarlar için dine bağlanmaları, cinsiyetçiliğe zemin oluşturabilmektedir. Kalbî ve vicdanî yönünden ötürü öznel bir karakteri olan dindarlık, -özellikle iktidarlar tarafından makul bir yaşam tarzı olarak sunulduğunda- tek tek düşünce ya da yaşam tarzlarını aşarak normatif düzenin devamında sembolik bir önem atfedilen kadınlara karşı bir baskı unsuruna dönüşebilmektedir. Türkiye'nin dinî-siyasî tarihine bakıldığında bu durumun çeşitli manzaralarını görmek mümkündür. Cumhuriyet'le birlikte neredeyse kurumsallaşan din-siyaset ilişkisi pek çok cinsiyetçi politikanın baş aktörü olarak Türkiye siyaset sahnesindeki rolüne devam etmektedir. Elbette ataerkil ideoloji din ile birlikte doğmamış, hele ki Müslümanlığa özgü asla olmamıştır. Ancak, her dinin gerek temel metinleri gerekse yorumları barış, özgürlük, eşitlik mesajları içerebildiği gibi; şiddet, baskı, eşitsizlik mesajları da içerebilmektedir. Önemli olan inananların bunlardan hangilerini içselleştirip hangilerini sorguladığı ve bunun neticesinde toplumsal cinsiyete ilişkin ne türden tutumlar geliştirdiğidir.

2. Yöntem

2.1. Evren ve örneklem

Araştırma evrenini, Sivas il ve ilçe merkezlerinde yaşayan 18 yaş üstü bireyler oluşturmaktadır. Örneklem hacmi, TÜİK 2017 nüfus verileri dikkate alınarak, %95 güven aralığında, %4 hata payı ile 600 kişi olarak belirlenmiştir. Örneklem grubu oluşturulurken oranlı küme örnekleme tekniği kullanılmış; Merkez, Suşehri, Şarkışla, Gürün ve Divriği ilçeleri örneklem birimleri olarak seçilmiştir. Merkez kendi kendini temsil eden birim olarak seçildiğinden, toplam örneklem hacmi Merkez'e 300, ilçelere 300 olmak üzere ilçeler bazında yaş, cinsiyet ve nüfusa oranlı olarak dağıtılmıştır.

2.2. Ölçme araçları

Anket; kişisel bilgi formu, dinî hayat ve toplumsal cinsiyet algılarına ilişkin sorular ve ölçekler olmak üzere üç temel bölümden oluşmaktadır. Anket formunun ölçekler

bölümünde ise Dinî Yönelim Ölçeği (DYÖ) ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği (TCRTÖ) kullanılmıştır.

2.2.1. Dinî Yönelim Ölçeği: Allport ve Ross (1967) tarafından içsel ve dışsal dindarlığın kavramsallaştırılması amacıyla geliştirilen DYÖ 11 dışsal, 9 içsel olmak üzere 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçekteki “Hayata bakışımın temelinde dinî inançlarım yatar”, “Dinî inançlarımı hayatımın diğer tüm alanlarına uygulamak için elimden geleni yapmaya çalışırım” gibi ifadeler içsel dinî yönelimin işaretlerinden kabul edilmekte ve bunun gibi ifadelerin dinsel veya diğer alanlarda daha hoşgörölü ve önyargısız bir tutumu getirmesi beklenmektedir. “İbadet etmek bana mutlu ve huzurlu bir hayat sağlamalıdır”, “Dinî inancın bana sağladığı en büyük yarar, hüznün ve talihsizliklerle karşılaştığımda beni rahatlatmasıdır” gibi dışsal dindarlığı ölçmeye yönelik ifadeleri benimseyenlerin ise birtakım çıkarlar için dine yönelmelerinden ötürü, dini savunmak uğruna tutucu, otoriter, baskıcı ve önyargılı olabilecekleri iddia edilmektedir. Türkçe uyarlaması Cirhinlioğlu (2006) tarafından yapılan DYÖ’nün Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı, içsel dindarlık alt boyutu için $\alpha=.87$ ve dışsal dindarlık alt boyutu için $\alpha=.60$ olarak bulunmuştur. (Cirhinlioğlu, 2010).

2.2.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği: Zeyneloğlu ve Terzioğlu (2011) tarafından geliştirilen TCRTÖ, 38 madde ve 5 boyuttan oluşmaktadır. 1. boyut Eşitlikçi Cinsiyet Rolü, kadınların ve erkeklerin günlük yaşamdaki rolleri ve sorumlulukları eşit olarak paylaşmalarını ifade etmektedir. 2. boyut Kadın Cinsiyet Rolü, toplum tarafından kadına yüklenen roller ve sorumluluklardır. 3. boyut Evlilikte Cinsiyet Rolü, toplum tarafından kadın ve erkeğe evlilik yaşamında yüklenen roller ve sorumluluklarla ilgilidir. 4. boyut Geleneksel Cinsiyet Rolü, toplum tarafından kadın ve erkeğe günlük yaşamda yüklenen roller ve sorumluluklardır. 5. boyut Erkek Cinsiyet Rolü ise toplum tarafından erkeğe yüklenen roller ve sorumlulukları ifade etmektedir. Ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı $\alpha=.92$ olarak bulunmuştur (Zeyneloğlu & Terzioğlu, 2011).

3. Bulgular

Çalışmanın bağımsız değişkenini oluşturan dinî yönelimlerin türü ile bağımlı değişkenini oluşturan toplumsal cinsiyet algıları arasındaki pozitif ve/veya negatif yöndeki ilişkiyi saptamak amacıyla Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların DYÖ ve TCRTÖ'den Aldıkları Puanlar (n=600)

	n	\bar{x}	s	Min	Max
İçsel Dinî Yönelim	600	36,46	9,11	12	55
Dışsal Dinî Yönelim	600	35,46	7,26	14	55
Eşitlikçi Cinsiyet Rolü	600	32,80	4,83	8	40
Kadın Cinsiyet Rolü	600	25,23	5,72	13	39
Evlilikte Cinsiyet Rolü	600	33,12	4,36	16	40
Geleneksel Cinsiyet Rolü	600	25,69	5,97	10	40
Erkek Cinsiyet Rolü	600	22,84	3,87	10	30
TCRTÖ	600	139,68	18,54	94	189

Tablo 1'e göre, katılımcıların DYÖ'den aldıkları puanlar içsel ve dışsal dindarlıklarının yüksek olduğunu göstermiştir. Bunun yanında, katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının geleneksel olduğu tespit edilmiştir. TCRTÖ'de "ailede kararları eşler birlikte almalıdır" gibi ifadelerle yer alan *eşitlikçi cinsiyet rolü* alt boyutundan katılımcıların aldıkları puanlara göre, cinsiyet eşitliğine yönelik olumlu tutumlar geliştirdikleri görülmektedir. Ölçekte "kadının temel görevi anneliktir" gibi ifadelerle belirtilen *kadın cinsiyet rolü* alt boyutundan alınan puanlar, katılımcıların bu konudaki tutumlarının geleneksel olduğunu göstermektedir. "Kadınlar kocalarıyla anlaşamadıkları konularda tartışmak yerine susmayı tercih etmelidir" gibi ifadelerle ölçülen *evlilikte cinsiyet rolü* alt boyutundan alınan puanlara göre, evlilikte cinslere atfedilen rol ve sorumluluklar konusunda katılımcılar eşitlikçi tutumlar sergilemektedir. Ölçekte "evin reisi erkektir" gibi ifadelerle yer bulan *geleneksel cinsiyet rolü* alt boyutundan alınan puanlara göre, katılımcılar cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel kabullere karşı olumlayıcı tutum takınmaktadırlar. TCRTÖ'nün "ailede kazancın nasıl kullanılacağına erkek karar vermelidir" gibi ifadeleri içeren *erkek cinsiyet rolü* alt boyutunda ise katılımcıların tutumları geleneksel bulunmuştur.

Tablo 2. DYÖ ve TCRTÖ'den Alınan Puanlar Arası İlişkiler (n=600)⁴

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
(1) r	1							
p								
(2) r	0,798	1						
p	0,000**							
(3) r	0,079	0,241	1					
p	0,053	0,000**						
(4) r	-0,553	-0,372	0,262	1				
p	0,000**	0,000**	0,000**					
(5) r	0,019	0,121	0,451	0,426	1			
p	0,647	0,003**	0,000**	0,000**				
(6) r	-0,431	-0,271	0,122	0,719	0,565	1		
p	0,000**	0,000**	0,003**	0,000**	0,000**			
(7) r	-0,117	-0,054	0,183	0,465	0,664	0,598	1	
p	0,004**	0,186	0,000**	0,000**	0,000**	0,000**		
(8) r	-0,309	-0,122	0,525	0,806	0,805	0,834	0,749	1
p	0,000**	0,003**	0,000**	0,000**	0,000**	0,000**	0,000**	

**p<0,05, **p<0,01*

Tablo 2'ye göre, katılımcıların DYÖ'de yer alan *içsel dinî yönelim* alt boyutundan aldıkları puanlar ile TCRTÖ genelinden aldıkları puanlar arasında negatif yönlü, anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir ($r = -0,309$, $p < 0,001$). DYÖ'nün aynı alt boyutu ile TCRTÖ alt boyutlarından *eşitlikçi cinsiyet rolü* ve *evlilikte cinsiyet rolü* arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmazken ($p > 0,05$); *kadın cinsiyet rolü* ($r = -0,553$, $p < 0,001$), *geleneksel cinsiyet rolü* ($r = -0,431$, $p < 0,001$) ve *erkek cinsiyet rolü* ($r = -0,2$, $p < 0,01$) alt boyutları arasında negatif yönlü anlamlı korelasyonlar bulunmuştur. Buna göre, katılımcıların *içsel dinî yönelim* alt boyutundan aldıkları puanlar arttıkça, TCRTÖ genelinden ve ölçekte yer alan *kadın cinsiyet rolü*, *geleneksel cinsiyet rolü* ve *erkek cinsiyet rolü* alt boyutlarından aldıkları puanlar azalmaktadır.

Araştırmaya katılan bireylerin DYÖ'de yer alan *dışsal dinî yönelim* alt boyutundan aldıkları puanlar ile TCRTÖ genelinden aldıkları puanlar arasında da negatif yönlü anlamlı ilişki bulunmaktadır ($r = -0,122$, $p < 0,01$). DYÖ'nün *dışsal dinî yönelim* alt boyutu ile TCRTÖ'de yer alan *kadın cinsiyet rolü* ($r = -0,372$, $p < 0,001$) ve *geleneksel cinsiyet*

⁴ Tablo 2'de (1)-(8) arası numaralar sırasıyla; içsel dinî yönelim, dışsal dinî yönelim, eşitlikçi cinsiyet rolü, kadın cinsiyet rolü, evlilikte cinsiyet rolü, geleneksel cinsiyet rolü, erkek cinsiyet rolü ve TCRTÖ'yü ifade etmektedir.

rolü ($r = -0,271$, $p < 0,001$) alt boyutlarından alınan puanlar arasında negatif yönlü korelasyon tespit edilirken; *eşitlikçi cinsiyet rolü* ($r = 0,241$, $p < 0,01$) ve *evlilikte cinsiyet rolü* ($r = 0,121$, $p < 0,01$) alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında ise pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı korelasyonlar görülmektedir. Buna göre katılımcıların *dışsal yönelim* alt boyutundan aldıkları puanlar arttıkça, TCRTÖ genelinden ve ölçekte yer alan *kadın cinsiyet rolü* ve *geleneksel cinsiyet rolü* alt boyutlarından aldıkları puanlar azalmakta, *eşitlikçi cinsiyet rolü* ve *evlilikte cinsiyet rolü* alt boyutlarından aldıkları puanlar ise artmaktadır. DYÖ alt boyutu *dışsal dinî yönelim* ile TCRTÖ alt boyutu *erkek cinsiyet rolü* arasında ise istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmamıştır ($p > 0,05$).

Sonuç

Çalışmanın bulgularına göre, dindarlığın amaçsal/içsel olarak tanımlanan biçimi ile genelde toplumsal cinsiyet rollerine; özelde ise kadın cinsiyet rolü, geleneksel cinsiyet rolü ve erkek cinsiyet rolüne yönelik eşitlikçi eğilimler arasında negatif ilişki vardır. Bu sonuca göre, DYÖ'nün "Dinî inançlarımı hayatımın diğer tüm alanlarına uygulamak için elimden geleni yapmaya çalışırım" gibi ifadelerle ölçülen içsel dindarlık boyutu artarken, cinsiyet eşitlikçi tutumlar azalmaktadır. Öte yandan içsel dindarlık ile kadınların ve erkeklerin günlük yaşamdaki rolleri ve sorumlulukları eşit olarak paylaşmalarına ve evlilikte cinslere atfedilen rollere ilişkin tutumlar arasında herhangi bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Bunun yanında dindarlığın araçsal/dışsal olarak tanımlanan biçimi ile genelde toplumsal cinsiyet rollerine; özelde ise kadınlara toplum tarafından yüklenen sorumluluklara ve geleneksel cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutumlar arasında da negatif ilişki vardır. "Dinî inancın bana sağladığı en büyük yarar, hüznün ve talihsizliklerle karşılaştığımda beni rahatlatmasıdır" gibi ifadelerle ölçülen dışsal dindarlık artarken, toplumsal cinsiyete ilişkin eşitlikçi ifadeler azalmaktadır. Bu durum, kadın cinsiyet rollerinin tanımında ve geleneksel cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarda da gözlenmiştir. Dolayısıyla, dini birtakım amaçlar için kullanma eğiliminde olan bireylerin genel olarak cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel ifadeleri benimsediği görülmüştür. Öte yandan dışsal dindarlık ile kadın ve erkeklerin günlük yaşamdaki sorumlulukları eşit olarak paylaşmaları ve evlilikte kadın

ve erkeğe yüklenen rollere ilişkin eşitlikçi tutumlar arasında, pozitif ilişki bulunmaktadır. Buna göre dindarlığı araçsal görme arttıkça, kadın ve erkeğin sorumluluklarının eşit olması ve evlilikte de rollerin eşit paylaşılması gerektiği yönündeki ifadeler de artmaktadır.

Çalışmanın bulgularına göre araştırma evreni içinde içsel ve dışsal dindarlık yüksektir. Bunun yanında toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarda da geleneksel eğilimler eşitlikçi eğilimlere göre yüksek bulunmuştur. Dinî yönelimler ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutumlar arasındaki negatif ilişki içsel dindarlıkta ($r=-0,309$), dışsal dindarlıktakine ($r=-0,122$) göre daha yüksek olsa da her iki dinî yönelimde de gözlenen artışla birlikte, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutumlar düşmektedir.

Kaynakça

- Allport, G. W. (1950). *The Individual and his Religion: A Psychological Interpretation*. London: The Macmillan.
- Allport, G. W. Ve Ross, J. M. (1967). Personal Religious Orientation and Prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*. 5, 432-433.
- Butler, J. (2010). *Cinsiyet Belası*. (Çev. B. Ertür). İstanbul: Metis.
- Cirhinlioğlu, F. G. (2006). *Üniversite Öğrencilerinde Utanç Eğilimi, Dini Yönelimler, Benlik Kurguları ve Psikolojik İyi Hali Arasındaki İlişkiler*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Cirhinlioğlu, F. G. (2010). Dini Yönelimler ve Önyargı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7 (1), 1366-1384.
- Çağrı, M. (2011). Din ve Dünyevileşme. *Din ve Hayat Dergisi*, 13, 4-7. İstanbul: TDV Yayınları.
- Delaney, C. (2017). *Tohum ve Toprak: Türk Köy Toplumunda Cinsiyet ve Kozmoloji* (Çev. S. Somuncuoğlu, A. Bora). İstanbul: İletişim.
- Firestone, S. (1993). *Cinselliğin Diyalektiği* (Çev. Y. Salman). İstanbul: Payel.
- Foucault, M. (2003). *İktidarın Gözü* (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault M. (2015). *Cinselliğin Tarihi* (Çev. H. Uğur Tanrıöver). İstanbul: Ayrıntı.